

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра
з теми: **ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ**

Виконала: студентка 2 курсу магістратури,
PO1-M18 групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Струцька Наталія Анатоліївна
Керівник: Олинець Т. В.,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії
та методик початкової освіти

Рецензент: Федорчук В. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та
управління навчальним закладом

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	9
1.1. Проблема національно-мовної особистості на міжнауковому рівні	1.9
1.2. Розвиток національно-мовної особистості молодшого школяра на уроках читання	21
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ	36
2.1. Використання творів української літератури на уроках читання з метою покращення національно-мовного розвитку учнів початкових класів.....	36
2.2. Аналіз, перевірка та систематизація результатів експериментального дослідження	46
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. Утвердження державотворчих процесів в Україні потребує якісних змін галузі освіти, обґрунтування мети, змісту, методів навчання та виховання, які сприяли б формуванню соціально активної, творчої, гуманної особистості. Важлива роль у цьому належить початковій школі, яка покликана забезпечити умови для повноцінного духовного розвитку дітей, дати їм засадничі уявлення про рідний край та навколишнє середовище, сформувати почуття етнічної приналежності, сприяти морально-естетичному розвитку, формуванню бажання і уміння навчатися. Пошук шляхів розв'язання цих завдань початкової освіти потребує переосмислення історії української освіти і педагогіки, об'єктивного висвітлення педагогічних поглядів національних учених-просвітителів, котрі забезпечували культурний розвиток шкільної справи.

На сучасному етапі держава приділяє увагу роботі, спрямованій на відродження і перебудову національної освіти, як найважливішої ланки у вихованні та навчанні свідомих громадян. Адже суспільство потребує людину освічену, активну, яка вміє жити, працювати в умовах демократизації, уміє встановлювати контакт з іншими людьми, орієнтується в ситуаціях, що склалися. У вітчизняній системі народної освіти особливо важливим є формування особистості національної. Ефективними формами роботи є уроки рідної мови та читання. Ці дисципліни є взаємодоповнюючі і становлять єдине ціле у формуванні національно-мовленнєвої особистості молодших школярів.

Мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі; воно є універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства. У процесі різнопланового спілкування в різних видах діяльності дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує в його цілісності і різноманітності; формує і розкриває свій власний внутрішній світ, власне „Я”; засвоює і створює культурні цінності, виступаючи при цьому активним суб'єктом взаємодії. Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого

вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Водночас, як засвідчує практика, поширення комп'ютеризації, телебачення та інших технічних засобів, які стали доступними й дітям молодшого шкільного віку як у сім'ї, так і в шкільних закладах, обмежує безпосереднє спілкування дітей з іншими мовцями, внаслідок чого збагачується їхня пізнавальна сфера і, водночас, гальмується мовленнєва.

Про необхідність роботи над умінням мислити, міркувати, доводити і переконувати наголошували вітчизняні і зарубіжні педагоги та учені. Питання формування національної особистості школярів цікавили і такого відомого науковця як Ф. І. Буслаєв, автора першої методичної роботи „Про викладання вітчизняної мови” (1844 р.), цією проблемою займався також К. Д. Ушинський, який вважав рідну мову головним, центральним предметом, основою духовно-національного розвитку дітей. Він писав: „Вивчення кожного предмета передається дитині, засвоюється нею і виражається завжди у формі слова. Дитя, яке не звикло заглиблюватися в смисл слова, темно розуміє або зовсім не розуміє його справжнього значення і не дістало навички розпоряджатися ним вільно в усному і писемному мовленні, завжди страждатиме від цього корінного. Викладання вітчизняної мови в первинному навчанні становить предмет головний, центральний, який входить у всі інші предмети і збирає в себе їх результати...”.

Велика заслуга у формуванні національної початкової освіти в Україні належить Я. Чепігі. Педагог вважав, що розглядати проблему національності потрібно у тісному зв'язку з психологією, описав цілісний психофізіологічний шлях, яким дитина доходить до розуміння слова. „Ми не можемо допустити й гадки про можливість добре вчити дитину чужою мовою, якщо навчання в школі ведеться, насамперед, не народною мовою”.

Уроки читання сприяють розвитку національної свідомості молодших школярів, тому настільки важливим є формування в учнів початкових класів елементарних знань про історію та культуру української держави, а також

менталітет її громадян. Цим урокам належить провідна роль у художній, суспільно-історичній освіті, громадському, моральному, естетичному вихованні, у закладанні основ самовиховання, саморозвитку, духовності, національної самоідентифікації.

Як наголошує Л. С. Виготський, процес формування національної особистості тісно взаємопов'язаний з психологією дитини. Читання художніх текстів відбувається не просто через засвоєння прочитаного, важливим є усвідомлення учнем свого ставлення до творів мистецтва, формування нових знань через своєрідний діалог між автором і читачем на основі тексту. Тому, опрацьовуючи будь-який жанр художнього тексту, вчитель, виходячи з рівня розвитку дітей класу, спонукає їх знаходити через форму слова позицію автора, формулювати етичні та естетичні оцінки дійових осіб, ставити себе на місце того чи іншого персонажа, уявно діяти за нього і передавати головний сенс його діяльності через творчу розповідь.

Дослідження цієї проблеми знайшло віддзеркалення у наукових працях учених-методистів О. М. Вашуленко, С. І. Дорошенко, В. В. Колосова, Г. С. Малькевич, В. Я. Мельничайко, В. О. Науменко, М. І. Пентиліук, К. Л. Пономарьова, А. Є. Симановський та ін.

Актуальність питання зумовила вибір теми магістерської роботи: **„Формування національної особистості молодших школярів на уроках читання”**.

Об'єктом дипломної роботи є процес формування національної особистості учнів молодшого шкільного віку на уроках читання.

Предметом дослідження є розвиток національно-мовної особистості засобами літератури.

Мета дослідження – визначити, науково обґрунтувати поняття національної особистості; умови та засоби формування національної свідомості учнів початкових класів на уроках читання.

Гіпотеза дослідження: сформованість національної особистості учнів 3 класу на уроках читання покращиться в результаті цілеспрямованої роботи за умов:

а) педагогічно організованого і відповідно мотивованого засвоєння та розуміння учнями творів української літератури для досягнення ментальних особливостей української нації;

б) цілеспрямованого застосування спеціально розробленої системи роботи з вправами та завданнями національно-патріотичного характеру.

Мета й гіпотеза потребували розв'язання таких **завдань дослідження:**

1. проаналізувати стан розробленості проблеми в педагогічній теорії та освітній практиці;

2. з'ясувати специфіку, змістове наповнення та особливості застосування уроків читання у формуванні національних цінностей;

3. окреслити методику використання творів української літератури у початковій школі;

4. перевірити результати дослідження в умовах сучасної початкової школи.

Організація дослідження. Провідним методом дослідження був педагогічний експеримент, який проводився на базі Ленковецького навчально-виховного комплексу Чернівецької області. Всього у експерименті брало участь 56 учнів, з них: 26 учнів експериментального класу і 30 контрольного класу. Контрольним класом ми визначили 3-А клас, а експериментальним – 3-Б клас цієї ж школи.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань були використані такі методи дослідження: *теоретичні* (аналіз та узагальнення літературних джерел та вивчення спеціальної літератури); *емпіричні* (спостереження за навчально-виховним процесом, бесіди з учителями й учнями, вивчення результатів рівня сформованості національної особистості учнів, педагогічний експеримент); *статистичні* (метод математичної статистики).

Наукова новизна визначається теоретичною обґрунтованістю, дидактичною доцільністю та експериментальною доведеністю можливості використання спеціально розробленої системи вправ та завдань для формування національної особистості молодших школярів. Зокрема, з'ясовано специфіку, змістове наповнення та особливості застосування уроків читання у формуванні національних цінностей; розроблено методiku використання творів української літератури у початковій школі для формування національної особистості учнів початкової школи.

Практичне значення полягає у виявленні ефективних методів і прийомів, які сприяють формуванню національної особистості молодших школярів на уроках читання, у розробці конкретних рекомендацій для вчителів початкових класів. Одержані результати можуть бути використані в практиці викладання даного навчального предмету в школі, при створенні нових навчально-методичних комплексів для початкових класів.

Апробація роботи. Основні положення і результати представлено на: науковій конференції студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, 2019) із доповіддю „Розвиток національно-мовної особистості молодшого школяра на уроках читання”; III Всеукраїнській науково-практичній конференції „Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії” (Кам'янець-Подільський, 23-24 жовтня 2019 р.) із доповіддю „Розвиток національно-культурної особистості через удосконалення мовленнєвої діяльності молодших школярів на уроках читання”; Всеукраїнській інтернет-конференції „Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи” (Кам'янець-Подільський, 24-25 жовтня 2019 р.) із доповіддю „Використання дидактичних вправ та завдань як засіб покращення національно-світоглядного розвитку молодших школярів на уроках читання” та обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти (2018-2019 н. р.) Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (80 позицій). Загальний обсяг роботи – 90 с.

ВИСНОВКИ

Отже, рідна мова відіграє важливу роль у житті людини, бо завдяки їй людина не тільки спілкується, а й орієнтується у величезному світі інформації. Мова є важливим фактором соціально-економічного, науково-технічного та загальнокультурного процесу і впливає на становлення й розвиток нації, держави, культури, духовності. В умовах суверенітету й незалежності українська мова є гарантом державності, духовного багатства й усвідомлюється як найважливіший фактор національної гідності. Вперше словосполучення „мовна особистість” з'явилося у працях лінгвістів кінця ХХ-го століття Клода Ажежа, С. Петкова, які, хоч і закликали до вивчення мовної особистості, все ж не змогли дати наукового обґрунтування цьому терміну й обмежилися найзагальнішими характеристиками людини як істоти, що здатна мислити й висловлювати думку за допомогою мови. Окремі аспекти проблеми формування мовної особистості досліджені Ф. Буслаєвим, В. Гумбольдтом, Т. Донченко, Л. Крисіним, К. Пономарьовим, В. Сухомлинським, К. Ушинським, О. Хорошковською, К. Шолушенком, Н. Шумаровим. Мовна особистість реалізується у мовленнєвій діяльності і мовленнєвій організації людини, які, будучи тісно пов'язані, виступають як явище та суть. Мовна особистість може характеризуватися наявністю етнокультурної чи соціокультурної доміанти, або індивідуально-культурною ідентичністю, приналежністю до певного етносу. Мовною особистістю вважається людина, яка не тільки знає українську мову, а й здатна творчо самовиражатися рідною мовою, пропагувати її, захищати й розвивати, тобто ставитися до неї свідомо, з почуттям відповідальності за її долю. Національна особистість – це узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, відповідних здібностей, мовної культури та мовних традицій. Аналіз наукових праць вітчизняних методистів з проблеми розвитку мовної особистості в Україні дає підставу стверджувати, що в дослідженнях вітчизняної лінгводидактики правомірно використовувати терміни „мовна особистість” та „національно-мовна особистість” як

синонімічні, оскільки в працях українських вчених-лінгводидактів наскрізною лінією проходять дві основні ідеї, які забезпечують функціонування семантичного об'єднання „національно-мовна особистість” поряд з „мовна особистість”. Без звернення до цих ідей при сучасному баченні проблеми суть поняття „національно-мовна особистість” не може бути розкрита. На основі проаналізованих джерел можна вважати, що національно-мовна особистість – це людина, яка має досконалі лінгвістичні знання з мови в поєднанні з національними особливостями; володіє високим рівнем комунікативних умінь; любить і поважає рідну мову, яка є для неї єством, частиною світогляду та світосприйняття.

Отже, читання – один з основних компонентів розвитку мовленнєвої діяльності школярів, один із важливих засобів формування особистості. Тому так важливо в початкових класах сформувати в учнів технічну сторону читання, уміння працювати з різними видами текстів, забезпечити максимальний вплив твору на школяра. Читанню у початкових класах належить провідна роль у художній, суспільно-історичній освіті, громадському, моральному, естетичному вихованні, у закладанні основ самовиховання, саморозвитку, духовності, національної свідомості. Проблема національності завжди була і є однією з найважливіших у системі початкового навчання. В основу шкільного курсу читання покладено мовленнєву діяльність, удосконалення якої спрямоване на розвиток національної самоідентифікації учнів початкової школи. Саме у школі прищеплюється повага до свого народу, його історії та культури, закладаються основи цілісного внутрішнього світу особистості, її національної самоосвіти, народного світогляду. З розвитком мовлення тісно і органічно пов'язане, насамперед, питання формування національної особистості. Не випадково практично всі видатні психологи і педагоги приділяють велику увагу інтелектуально духовному розвитку дитини засобами мови. Пізнання мови на різних її рівнях є джерелом різнобічних знань, засобами розвитку мислення, мовлення. Йдеться про розвиток національно-мовної особистості через

удосконалення мовленнєвої діяльності учнів на уроках читання. Надзвичайно важливим у формуванні національно-мовної особистості є рівень мовленнєвих здібностей, які учень набуває у процесі своєї діяльності на уроках читання в початкових класах: рівень правильності (нормативність мовлення); рівень швидкості (обґрунтований розподіл мовленнєвої дії в часі); рівень насиченості (багатство словника); рівень адекватного вибору (йдеться про вибір мовних форм на основі адекватності висловлювання). Для того, щоб не виникало ніяких мовленнєвих помилок і недоліків у діяльності молодших школярів на уроках читання, виділяють такі види роботи, які спрямовані на застосування комунікативно-мовленнєвих вмінь: інсценізація прослуханих або колективно складених казок, оповідань; розігрування мовленнєвих ситуацій, складених на основі ситуативних малюнків; проведення рольових ігор; переказування тексту з орієнтацією на слухача; використання природних мовленнєвих ситуацій в урочний та позаурочний час. Вважаємо, що у процесі навчання учнів початкових класів та формування національної особистості варто якомога частіше вдаватися до української народної творчості – казок, легенд, пісень, приказок, загадок, оповідей, притч тощо. На основі аналізу можемо сказати, що поняття національна-мовна особистість молодшого школяра включає в себе формування інтелектуальних якостей, особистісних цінностей у межах мовної картини світу, розвиток комунікативних умінь і навичок, взаємодії із соціальним середовищем через засвоєння програмових знань про соціально-культурний досвід рідного народу.

Основна роль у вихованні національно-мовної особистості належить школі. Загальноосвітня школа повинна бути особистісно-орієнтованою, розвивальною, цього вимагає час, наше суспільство, держава. Завдання школи виховати національно-мовленнєву особистість, яка не лише володіє сумою лінгвістичних знань, умінь і навичок, але й активно користується багатством української мови в повсякденному житті під час спілкування, відчуває потребу берегти свою рідну мову, творчо використовує

її, постійно поповнює виражальними засобами, відчуває себе патріотом України. Роль вчителя, його власне мовлення, уміло побудована робота, сприяють вихованню і формуванню національно-мовленнєвої особистості. Продумані заняття, цікаві ігри, організація різних свят, активна участь дітей у їх проведенні, змістовні прогулянки на свіжому повітрі з наступним обговоренням допомагає учневі оволодіти різнобічними знаннями з мови, розвиває їх мислення, мовлення, виховує духовно багату особистість – мовленнєву особистість. Анкетування вчителів, проведене з метою з'ясування їхньої готовності до реалізації проблеми розвитку зв'язного мовлення молодших школярів, показало, що педагоги потребують методичної допомоги в підготовці та проведенні уроків; у школах бракує дидактичного матеріалу для цих уроків; доцільно доповнити і систематизувати подані в підручниках вправи та завдання, спрямовані на розвиток мовленнєвої діяльності учнів молодших класів. Зважаючи на зазначене, мусимо констатувати, що проблема розвитку зв'язного мовлення учнів в початкових класах існує і потребує негайного розв'язання. Для досягнення бажаних результатів формування національної особистості молодших школярів, вчитель повинен здійснювати роботу на уроках читання комплексно, тобто інтегрувати всі складові національного виховання: інтелектуальне, патріотичне, моральне, правове, естетичне, фізичне, трудове, екологічне. Важливо, щоб усі компоненти і принципи національного виховання у процесі формування особистості українця молодших школярів, вчитель спирався на українську духовність, історію, літературу, образотворче мистецтво, обряди та традиції. Особливу увагу педагогу слід звернути на виховання в учнів любові до рідної мови, Української держави, її символів, моральних цінностей. Духовне життя дитини, різні види її діяльності, словесна творчість стають засобами пізнання законів рідної мови. Основними засобами, якими вчитель повинен користуватися для організації мовленнєвої діяльності дітей на уроці є тексти трьох джерел: народна мудрість, виплекана віками (казки, міфи, легенди, пісні, думи, загадки, прислів'я, приказки); натхненне, пристрасне слово майстрів

української літератури; майстерні зразки науково-пізнавальної літератури. Ставлення до рідної мови – це яскраве свідчення національної свідомості і рівня культури цивілізованості людини, її патріотизму.

Експериментальне дослідження носило теоретико-експериментальний характер і проводилось у три етапи. На констатувальному етапі експерименту ми пропонували учням 3 класу вправи та завдання для того, щоб визначити рівень сформованості знань про ментальні особливості української нації та проблеми у мовленнєвій діяльності учнів початкових класів на уроках читання. На формувальному етапі в навчально-виховному процесі початкової загальноосвітньої школи ми шукали шляхи удосконалення мовленнєвої культури молодших школярів засобами літератури. На прикінцевому етапі експериментального дослідження ми побачили, якщо в навчальний процес на уроках читання систематично впроваджувати спеціально продумані й організовані вправи і завдання, методично обґрунтовувати їх при вивченні матеріалу, то знання, уміння і навички молодшого школяра значно зростуть, що сприятиме формуванню національної свідомості учнів. На підсумковому етапі було проаналізовано й узагальнено результати експериментального дослідження, сформульовано висновки. Метою педагогічного експерименту була перевірка ефективності використання пропонованих вправ та завдань для формування національної україномовної особистості, мовленнєвих умінь і навичок молодших школярів. Якість сформованих знань, умінь і навичок порівнювалася із відповідними навичками і вміннями учнів контрольного класу. Виявлення ефективності дослідження пов'язувалося із діагностикою відповідного рівня читацьких навичок та лексичних умінь, сформованих за допомогою пропонованих вправ, завдань та видів роботи. Як показали результати експерименту, відповідні знання, уміння і навички, сформовані на основі використання певних вправ і завдань, краще розвинені в учнів експериментального класу, аніж в контрольного. Таким чином, робота, яка проводилася нами в експериментальному класі, позитивно вплинула на розвиток особистості українця, мовленнєвої діяльності молодших школярів.

Загальний рівень сформованості знань, умінь і навичок учнів в експериментальному та контрольному класах на початку та у кінці експерименту: експериментальний клас 11% і 91%, контрольний клас 12% і 82%. Проведення експериментального дослідження дало змогу оцінити ефективність використання на уроках читання пропонованої системи вправ та завдань і простежити динаміку процесу формування національно-мовленнєвої діяльності школярів порівняно з навчанням дітей в контрольному класі. Таким чином, цілеспрямоване і систематичне використання пропонованих вправ і завдань на уроках читання здатне забезпечити формування у вихованців патріотизму, духовної культури, національних традицій, ментальних особливостей, виявлених в українській культурі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Молодший школяр у виховному просторі міжособистісних взаємин // Початкова школа. 2011. №6. С. 1-4.
2. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
3. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти // Початкова школа. 2010. № 9. С. 1-4.
4. Боришевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина // Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С. 144-150.
5. Бутузова І. Д. Лексична робота на уроках читання // Початкова школа. 2012. №2. С. 14-19.
6. Вашуленко О. М. Оцінювання читацьких компетентностей молодших школярів // Початкова школа. 2007. №12. С. 16-20.
7. Вашуленко О. М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання // Початкова школа. 2011. №1. С. 11-13.
8. Варзацька Л. О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів // Початкова школа. 2001. №2. С. 28-31.
9. Василевська М. В. Інтегровані уроки // Початкова школа. 2006. №11. С.11-12.
10. Вашуленко М. С, Скрипченко Н. Ф. Робота з дитячою книжкою. Київ : Нова школа, 2012. 240 с.
11. Вишневський О. Ще раз про народження громадянина; національне і громадянське у сучасному українському вихованні // Освіта. 2012. №8-9. С. 14-15.
12. Гоголь Н. Ігри на уроках читання як один із засобів естетичного виховання // Початкова школа. 2009. №1. С.19.
13. Гонський В. А. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави: студії виховання // Рідна школа. 2001. №2. С. 9-14.
14. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. Київ : Либідь, 2007. 376 с.

15. Григорчук А., Луцай Ю. Інтегровані уроки читання як засіб формування мовленнєвої компетенції учнів // Початкова школа. 2009. №3. С.18-21.
16. Гунява Г. Розвиток усного мовлення на уроках читання // Початкова школа. 2002. №4. С.16-17.
17. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. пос. / І. М. Дичківська. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
18. Донченко Т. Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема // Дивослово. 2006. № 5. С. 2-5.
19. Денисюк А. С. Розвиток уяви учнів на уроках читання // Початкова школа. 2007. № 3. С. 36-38.
20. Дика Н. Поняття культури мовлення учнів // Дивослово. 2002. №2. С. 50-51.
21. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення. Харків : ОВС, 2002. 144 с.
22. Захарчук З., Пишечкіна Т. Урок читання казки з використанням елементів театральної педагогіки // Початкова школа. 2001. №12. С. 37-41.
23. Ілляшенко Т., Обухівська А., Стадненко Н. Підготовка дітей шкільного віку до школи // Початкова школа. 2002. №7. С. 12-13.
24. Ісаєва О. О. Про основні парадигми шкільної літературної освіти. Всесвітня література в середніх навч. закл. України. 2011. № 1. С. 2-4.
25. Калмикава Л. Теоретичні основи і шляхи вдосконалення методики мовленнєвої підготовки дітей до школи // Початкова школа. 2000. №2. С.10-13.
26. Калмикова Л., Харченко Н. Психолінгвістичні й лінгвометодичні підходи до змісту формування мовленнєвих умінь // Початкова школа. 2003. №6. С.12-14.
27. Калакура Я. Формування українського патріотизму: історичне та історіографічне підґрунтя // Українознавство. 2008. № 2. С. 222-225.
28. Караман С. Методика навчання української мови в гімназії : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів освіти. Київ : Освіта, 2000. 272 с.
29. Кириченко-Стасюк Л. Соціокультурні орієнтації молодших школярів на приклади з рідного фольклору // Початкова школа. 2004. №1. С. 57-58.

30. Ковальчук О. В. Основи формування національно свідомих громадян // Початкова школа. 2009. №3. С. 4-5.
31. Колосова В. В. Нестандартні форми роботи з учнями на уроках мови і літератури // Вивчаємо Українську мову та літературу. 2007. №26. С. 37-39.
32. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Нормативно-правове забезпечення освіти: у 4 ч. Харків : Основа, 2004. Ч. 1. 144 с.
33. Концепція мовної освіти 12-річної школи (українська мова) (Проект) // Українська мова і література в школі. 2002. № 2. С. 4-10.
34. Корнійчук І. Складові майстерності вчителя на уроках читання в початкових класах // Освітянин. 2002. №2. С. 8-12.
35. Коробич К. В. Урок громадянської освіти // Розкажіть онуку. 2008. №9. С. 32-35.
36. Логачевська С. Диференційовані завдання з розвитку мовлення для 3 класу // Початкова школа. 2008. №10. С.12-14.
37. Луговська С. О. Виховання патріотичних цінностей – пріоритетне завдання сучасної української школи // Виховна робота в школі. 2013. № 8. С. 14-16.
38. Методика викладання рідної мови в середніх навчальних закладах / за ред. М. І. Пентилюк : Підручник для студентів-філологів. Київ : Ленвіт, 2000. 264 с.
39. Мельник Ю. Формування культури школярів у процесі мовленнєвої діяльності // Початкова школа. 2004. №2. С.14-16.
40. Мельничайко В. Я. Удосконалення змісту і методів навчання рідної мови. Київ : Рад. Школа, 2002. 216 с.
41. Методичні рекомендації щодо усного і писемного мовлення молодших школярів: норми оцінювання знань, умінь і навичок. Київ : Магістр-8, 2016. 80 с.
42. Малихіна О. Особливості мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку // Початкова школа. 2002. №7. С. 51-54.
43. Малярук А. Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків. Київ : Ірпінь, 2007. 408 с.

44. Малькевич Г. С. Уроки культури читання // Початкова школа. 2007. №2. С. 17-18.
45. Мацько Л. І. Українська мова і формування національної свідомості // Педагогіка і психологія. 2006. № 1. С. 67-70.
46. Красовицький М. Моральне виховання учнів у теорії і практиці американської школи // Рідна школа. № 4, 2008, С. 29-52.
47. Навчання і виховання учнів 1 класу: Методичний посібник для вчителів / упор. О. Савченко. Київ : Початкова школа, 2002. 464 с.
48. Національна доктрина розвитку освіти // Нормативно-правове забезпечення освіти: у 4 ч. Харків : Основа, 2004. Ч. 1. 144 с.
49. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі. Тернопіль: Астон. 2005. 352 с.
50. Науменко В. О. Формування навичок читання // Початкова школа. 2011. №4. 60 с.
51. Ніколенко Л. Я. Ф. Чепіга – фундатор національної початкової освіти в Україні // Початкова школа. 2005. № 4. С. 47-48.
52. Німко О. Національно-культурні традиції у вихованні молодших школярів // Початкова освіта. №6. С. 9.
53. Петрик О. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів // Початкова школа. 2008. № 4. С. 8-9.
54. Пометун О. Вивчення історії в початковій школі як основа і найважливіший засіб виховання духовності, національної свідомості та розвитку мислення молодших школярів // Історія в школах України. 2004. №2. С. 15-18.
55. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки // Вісник програм шкільних обмінів. 2005. № 23. С. 18.
56. Пономарьова К. Л. Формування в молодших школярів будувати зв'язні висловлювання // Початкова школа. 2013. №11. С.31-32.
57. Програми середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. К.: Форум, 2018. 106 с.

58. Притулик Н. Формування умінь українського комунікативного мовлення // Початкова школа. 2004. №6. С. 12-14.
59. Роговик Л. Психолого-педагогічні аспекти навчання шестиліток читання та письма // Початкова школа. 2002. №2. С. 11-15.
60. Савченко О. Я., Скрипченко Н. Ф. Читання оповідань у початковій школі // Початкова школа. 2011. №7. С. 7-9.
61. Сивачук Н. Втрачені моральні цінності українців // Початкова школа. 2010. №3. С. 55-57.
62. Симановский А. Э. Подготовка ребенка к освоению чтения и письма // Начальная школа. 2014. №3. С. 43-57.
63. Сідлова Л. Дидактичні вправи для мовної розминки на уроках читання // Початкова школа. 2007. №7. С.17-19.
64. Словник української мови. У 2 томах. Київ : Наукова думка, 2014. Т.4. С. 42-43.
65. Слущкий С. Уявна мандрівка територією нашої держави – України // Початкова школа. №10. 2009. С. 16.
66. Столяренко О. Народознавство: формування у школярів ціннісного ставлення до людини // Рідна школа. 2000. №1. С. 14-16.
67. Токмань Г. Сучасні навчальні технології та методи викладання української літератури // Дивослово. 2002. №10. С. 39-45.
68. Туранова П. Т. Збагачення мовлення учнів молодших класів українською фразеологією // Розвиток творчих здібностей дітей засобами мовлення. Випуск 11. Київ. Запоріжжя, 2008. С. 47-56.
69. Ушинський К. Д. Рідне слово. Книжка для тих, хто навчає : вибрані педагогічні твори : в 2 т. Київ : Освіта, 1997. Т. 4. 628 с.
70. Федоренко Л. П. Закономерности усвоения родной речи. Москва : Просвещение, 2004. С. 24-27.
71. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2009. 560 с.

72. Фоменко Е. В. Формування національної самосвідомості дітей. Харків : Основа, 2009. 121 с.
73. Хорошковська О. П. Мовне забезпечення комунікативної діяльності учнів у процесі формування усного українського мовлення // Початкова школа. 2006. №12. С. 38-43.
74. Церковна Г. Формування в учнів початкової школи національних та духовних цінностей українського народу // Початкова школа. 2015. №11. С. 24-25.
75. Чепелєва Н. В. Технології читання. Київ : Просвіта, 2004. 95 с.
76. Чернишук В. Дидактична роль казки на уроках читання // Початкова школа. 2008. №10. С. 7-9.
77. Чицова Н. Забезпечити дитині готовність до школи // Початкова школа. 2011. №2. С. 8-10.
78. Шолушенко К. Я. А. Коменський про розвиток дитячої особистості // Початкова школа. 2010. №3. С. 48-52.
79. Юхимчак Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів // Початкова школа. 2005. №6. С. 15-19.
80. Ярош Г.О. Сучасний урок у початковій школі / упор. Г. О. Ярош, Н. М. Седова. Харків : Основа, 2007. 67 с.